

Solemne Acte d'Investidura
com a *Doctor Honoris Causa*

del Sr. Ángel Viñas Martín

Universitat d'Alacant
25 de maig de 2017

Solemne Acte d'Investidura
com a *Doctor Honoris Causa*

del Sr. Ángel Viñas Martín

Universitat d'Alacant

25 de maig de 2017

LAUDATIO

- *Laudatio* pronunciada pel Sr. Roque Moreno Fonseret amb motiu de la investidura com a *doctor honoris causa* per la Universitat d'Alacant del Sr. Ángel Viñas Martín

Tinc l'honor de proposar davant de las autoritats de la Universitat d'Alacant el professor Ángel Viñas Martín com a candidat perquè li siga atorgada la màxima distinció d'aquesta institució pels seus èxits acadèmics i científics. Ángel Viñas té una llarga trajectòria com a investigador i historiador, que ha compaginat amb una experiència professional àmplia i variada des dels primers anys setanta del segle passat: poliglota, tècnic comercial i economista de l'Estat, catedràtic d'Economia Aplicada, i diplomàtic al servei de la Comissió Europea durant molts anys, ha posat tot el seu saber i experiència al servei de la investigació historiogràfica. Sens dubte, tota la seua trajectòria l'avalua i el fa més que mereixedor d'aquest nomenament. Voldria esmentar que aquesta proposta és tan meua com dels meus companys i companyes del Departament d'Humanitats Contemporànies, que tant hem après dels seus escrits i de les seues lliçons, i especialment, del meu benvolgut mestre Glicerio Sánchez, a qui des d'ací reitere el reconeixement per la seua també perllongada i fèrtil trajectòria acadèmica. He de dir que des d'avui l'orgull de pertànyer al Claustre de professors d'aquesta Universitat és més gran, si fora possible, perquè ho compartisc amb ells.

L'atzar o el destí fan que avui commemorem també un fet luctuós en la nostra comunitat. Tal dia com avui, fa 79 anys, la ciutat d'Alacant va patir un dels atacs aeris més sagnants de la Guerra Civil espanyola. Cap al migdia d'aquell 25 de maig del 1938, dos esquadrilles integrades per aproximadament nou avions Savoia S-79 "*Sparviero*" de l'aviació feixista italiana van llançar sobre el centre de la ciutat 90 bombes, moltes de les quals van caure sobre un concorregut Mercat Central, en un d'aquests escassos dies en què es podia trobar una mica de menjar en les seues parades. El bombardeig, premeditat i planificat, va ser un més dels molts que van patir les ciutats mediterrànies en aquestes dates, dins de la campanya de terror contra la població civil organitzada pel bàndol rebel per a acoquinar la rereguarda republicana. Aquell dia, gairebé 400 persones van perdre la vida: homes, dones i xiquets en proporcions impossibles de determinar per la massacre que s'hi va fer. A més, més d'1.000 persones van resultar ferides en un acte de barbàrie que ningú pot oblidar ni ho ha de fer.

No obstant això, aquest fet va ser negat primer i silenciado després, fins a caure en l'oblit imposat pels vencedors. Les víctimes mortals van deixar d'existir, en realitat mai van existir per a ells. Van romandre en una fossa comuna sense làpida ni recordatori fins al 1995, quan gràcies a l'esforç d'alguns van recobrar una part de la seua identitat i de la seua dignitat. No podíem esperar més d'una dictadura, la franquista, que va ser sempre bàrbara, cruel i despietada. Una dictadura que, il·legal a l'origen, va usar la violència i la mentida per a legitimar-se i perllongar-se en el temps. La manipulació del passat, de la història, va ser només un instrument més en aquell pervers camí. També ací, ningú pot oblidar ni ho ha de fer.

Més dramàtic és que en plena democràcia fets com el que he narrat i molts altres que van esdevenir durant la Segona República i la dictadura franquista continuen sent negats, manipulats, tergiversats i mai condemnats. Convé recordar ací que encara avui

dia molts, dins o fora d'esglésies o partits polítics vells o nous, es neguen a condemnar la insurrecció militar i la dictadura subsegüent. I per a això, reben l'ajuda inestimable d'un grapat d'intel·lectuals "*de nota*" i d'un sector important dels mitjans de comunicació. No s'atreveixen, tret d'algunes excepcions, a seguir justificant la rebel·lió, però sí que procuren desprestigiar la República i a responsabilitzar-la de la mateixa guerra. En aquesta sort tenim els historietògrafs (emprant una expressió del meu col·lega Alberto Reig Tàpia), que des dels anys noranta van llançar una campanya que s'ha denominat revisionista en la qual, reciclant els arguments esgrimits per la ideologia imposada per la dictadura franquista, dibuixava la República com un perillós còctel de radicalisme social, separatisme territorial, anticlericalisme brutal i messianisme revolucionari que hauria derivat en revolució i en dictadura del proletariat. En una espècie de món a l'inrevés, assenyalen que va ser el govern republicà el que va destruir la legalitat i va causar la Guerra Civil i aquells que es van revoltar ho van fer, precisament, per a defensar la legalitat.

No pensen que aquestes idees són només difoses per un restringit grup de nostàlgics militants. Posaré dos exemples per a il·lustrar que això no és així. Fa escassament sis anys va veure la llum en paper el poc afortunat *Diccionario Biográfico Español* de la Reial Acadèmia de la Història. Moltes de les entrades d'aquest no tenien el mínim rigor científic i hi brillaven per la seua absència la utilització i la discussió de fonts documentals primàries. Així, Franco va ser, per al medievalista Luís Suarez, un general intel·ligent, moderat, valerós i catòlic que va participar en un colp d'estat contra un Govern caòtic. El govern de Negrín, al contrari, va ser qualificat com a pràcticament dictatorial. L'obra no només va anul·lar el crèdit de la Reial Acadèmia, sinó que va qüestionar la mateixa labor científica historiogràfica. Com va assenyalar Juan Pablo Fusi en aquell moment, allò que no es pot permetre a un historiador és la deshonestat professional, és a dir, la "*ideologització retrospectiva, l'anacronisme (interpretar la història no en funció de les percepcions dels contemporanis, sinó a través dels problemes d'avui), la manipulació basta, la parcialitat, la politització*". En definitiva, no cercar la veritat. Més recentment, l'any 2014, es va publicar la biografia de Franco escrita per l'historiador nord-americà Stanley G. Payne i el periodista espanyol Jesús Palacios, titulada: *Franco. Una biografia personal y política*, que l'empresa editorial presentava com un estudi objectiu i rigorós, quan en realitat els autors van seguir el patró del revisionisme historiogràfic profranquista, i van manipular les dades, mentint i obviant obres i autors que no s'ajustaven als pressupostos ideològics i metodològics d'aquests.

La manipulació del passat observada en aquestes obres va deixar en dubte la mateixa escrupolositat de la Història com a ciència. Aquesta falta de rigor va fer que un qualificat grup d'historiadors, encapçalats significativament pel professor Ángel Viñas, donara una resposta científica a aquesta provocació. L'any 2012 va veure la llum el llibre *En el combate por la Historia. La República, la guerra civil, el franquismo*, una obra envoltada per una faixa de paper roig en la qual es podia llegir en lletres blanques grans la paraula "*Contradiccionario*", epítet amb el qual coneixem l'obra. D'altra banda, l'any 2015 el professor Viñas va coordinar la publicació *Sin respeto por la historia. Una biografía de Franco manipuladora*, resposta i crítica sistèmica a l'obra de Payne.

Servisquen aquestes obres per a situar el nou doctor com a referent clar per als contemporanis espanyols dedicats al segle xx i

exemple per a les noves generacions d'investigadors socials, pel seu compromís amb l'ofici d'historiador i la defensa que fa de la investigació historiogràfica. I servisquen també per a destacar nítidament les grans virtuts que adornen la seua vasta obra de la qual parlaré a continuació molt més breument del que m'agradaria, a saber, el marcat caràcter crític i polemista dels seus escrits i la recerca de la veritat. El caràcter polemista es pot observar en els textos i, sobretot, en les extenses i profuses notes a peu de pàgina, en les quals cita arxius, extracta textos i documents i respon o critica d'altres autors o historiadors que han tractat el mateix tema des d'altres perspectives o d'una forma incompleta o inadequada. Com bé assenyalava, el judici dels parells, durant un procés interminable d'interacció, discussió i crítica mútues, canvia amb el transcurs del temps la nostra construcció provisional del passat i només així avança el coneixement històric.

Però, sobretot, jo diria que és l'obsessiva recerca de la veritat que té, la batalla de la veritat com hi diu, la característica que reuneix tota la seua obra des dels anys setanta. És cert que, més allà del debat sobre si la Història és objectiva o subjectiva, la recerca de la veritat ha de guiar el treball de l'historiador. Aconseguir-la, no obstant això, no sempre és fàcil, encara que hi ha si més no una clau fonamental, que Ángel Viñas practica amb devoció: la investigació històrica ha de cercar informació, dades i fonts confiables, i per a això l'historiador ha de submergir-se en els arxius. Després, per a la confecció del coneixement històric, les fonts utilitzades han de ser analitzades, valorades i interpretades, seguint una metodologia coherent. En l'obra d'Ángel Viñas sempre ha destacat la importància de l'atenció a l'evidència primària rellevant de l'època (com a ell li agrada denominar-ho l'EPRE), degudament contextualitzada i sense caure en el "presentisme". Finalment, estaria la qüestió de la ideologia, que no pot deixar-se de costat. No totes les ideologies són iguals ni tenen el mateix valor, ressalta Viñas, però el treball de l'historiador no ha d'estar subordinat a cap d'aquestes.

Crítica, Veritat i Compromís acompanyen, doncs, la vida i l'obra d'Ángel Viñas, totes tan intenses i fructíferes que difícilment poden entendre's si no és per la seua capacitat de treball fora del normal i la sòlida formació inicial que té. Ángel Viñas és doctor en Ciències Econòmiques per la Universitat Complutense de Madrid, on va ser premi extraordinari de llicenciatura i de doctorat i accésit al Premi Nacional Final de Carrera. Es va formar a més a les Universitats d'Hamburg, Glasgow i en la Lliure de Berlín. Catedràtic emèrit de la Universitat Complutense de Madrid, ha sigut catedràtic d'Estructura Econòmica en les Universitats de València, Alcalá d'Henares, UNED i Complutense de Madrid, on en els últims cinc anys va impartir a més Història, i també va ser professor de l'Escola Diplomàtica. En algun moment, i en algunes d'aquestes ha sigut a més director de Departament, vicedegà, vicerector i l'any 1981 director general d'Ordenació Universitària i Professorat del Ministeri d'Educació i Ciència. De tots aquests càrrecs, creieu el que us dic, sempre va cessar a petició pròpia. Abans de tot això, va ser adjunt dels professors Enrique Fuentes Quintana, José Luis Sampedro i Rafael Martínez Cortiña, els quals, sens dubte, van marcar el seu perfil investigador.

La seua feina en la universitat espanyola s'ha intercalat amb l'acompliment de llocs d'alta responsabilitat en l'administració espanyola o europea, tants i tan variats que no puc més que esmentar-ne una mínima part. A Espanya, el 1968 va obtenir la plaça per oposició de tècnic comercial de l'Estat, i va ser número 1 de la promoció. Entre d'altres càrrecs ha sigut economista

del *Fons Monetari Internacional* a Washington DC, agregat comercial de l'*Ambaixada d'Espanya* a Bonn o assessor executiu dels ministres d'Afers Exteriors, Fernando Morán i Francisco Fernández Ordóñez, amb categoria de subdirector general. En la Comissió Europea va ocupar diferents càrrecs diplomàtics, entre els quals destaca el d'ambaixador de la *Unió Europea* davant de l'*Organització de Nacions Unides* a Nova York entre el 1991 i el 1996. A Brussel·les, ha sigut també director general de la Comissió Europea per a Àsia i Amèrica Llatina, i també relacions polítiques multilaterals, democratització, seguretat i drets humans. De tornada a la Universitat, va compaginar el treball docent amb les funcions com a conseller econòmic i comercial de la Representació Permanent espanyola davant de la UE entre el 2002 i el 2007.

És difícil d'entendre que una tasca diplomàtica tan intensa i una responsabilitat tan alta amb prou faenes restaren temps a la seua feina investigadora. Al contrari, les dues facetes no es poden dissociar, van indissolublement de la mà i una no es pot entendre sense l'altra. Així, mentre era agregat comercial a Bonn, va defensar la tesi doctoral sobre els antecedents econòmics, polítics i comercials de la intervenció alemanya en la Guerra Civil. Va ser Enrique Fuentes Quintana, llavors director de l'*Institut d'Estudis Fiscals* i com sabem futur vicepresident del Govern, qui li va encarregar l'estudi del finançament nazi de la Guerra Civil. Des que l'any 1970 va entrar en els arxius del Ministeri d'Afers Exteriors alemany es va enamorar de la investigació històrica. Va continuar quan va tornar a Espanya amb la investigació sobre l'anomenat "*or de Moscou*", fet que el va convertir en un dels primers historiadors espanyols a treballar en els arxius de l'extinta Unió Soviètica. Com veiem, la seua primera investigació es va centrar preferentment en dues qüestions: la relació dels protagonistes del colp d'estat de juliol del 1936 amb les potències feixistes del moment i el trasllat de l'or del Banc d'Espanya a la Unió Soviètica per la República per a finançar la compra d'armes i altres pertrets militars durant la Guerra Civil. Fruit d'aquestes primeres recerques van ser les següents obres: *La Alemania nazi y el 18 de julio* (Alianza Editorial, 1974); *El oro español en la guerra civil* (*Instituto de Estudios Fiscales* 1976); i *El oro de Moscú: alfa y omega de un mito franquista* (Grijalbo, Barcelona,, 1979). Qüestions que en cap moment ha abandonat, com ho va demostrar amb el llibre *Franco, Hitler y el estallido de la guerra civil: antecedentes y consecuencias* (Alianza Editorial, 2001).

Paral·lelament, l'any 1979 va publicar *Política comercial exterior en España, 1931-1975*, una obra que commemorava el 50 aniversari del Banc Exterior d'Espanya i va ser escrita amb altres autors. Aquest treball va ser també el fruit d'una investigació minuciosa, començada tres anys abans, de la documentació dipositada en els fins aleshores protegits arxius de l'administració franquista. Poc després publicaria altres dos volums: *La administración de la política económica exterior de España* (ICE, 1980) i *Política económica en España* (Universitat Menéndez Pelayo, 1982). A més de les aportacions en l'àmbit de l'economia i de la història econòmica i de les institucions, va fer un gran descobriment no econòmic quan va traure a la llum la clàusula secreta de l'activació de les bases nord-americanes a Espanya des del 1953, fet que per a un esperit inquiet com el seu el va obligar a obrir una nova línia de investigació que tractara la política de seguretat exterior de la dictadura i las relaciones hispanonord-americanes que van conduir als Pactes de Madrid. El resultat va ser l'obra *Los pactos secretos de Franco con los Estados Unidos: bases, ayuda económica, recortes de soberanía* (Grijalbo, 1981), treball que més tard va continuar amb

una altra obra tan suggeridora com l'anterior *En las garras del águila: los pactos con Estados Unidos de Francisco Franco a Felipe González* (Crítica, 2003). Coneixedor de les imbricacions entre política, economia i despesa militar, va bolcar la seua experiència com a assessor executiu sobre temes OTAN del ministre Fernando Morán des del 1983. En aquestes dates a més va publicar dos assajos *Armas y economía: ensayo sobre las dimensiones económicas del gasto militar* (Fontamara, 1984) i *La no proliferación de armas nucleares* (FEPRI, 1985), en els quals aboca bona part del saber adquirit en aquesta etapa. Va ser a més el primer espanyol a escriure un relat sobre les polítiques de la Unió Europea en les quals havia participat: *Al servicio de Europa: innovación y crisis en la Unión Europea* (O. Complutense, 2005) i *Las políticas comunitarias: una visión interna* (Ministeri d'Indústria, 2006).

Però l'aportació principal d'Ángel Viñas al coneixement de la Guerra Civil, tant des de la perspectiva interior com des de la internacional, ha sigut la publicació de la seua trilogia entre el 2006 i el 2008: *La soledad de la República. El abandono de las democracias y el viraje hacia la Unión Soviética*, (Barcelona, Crítica, 2006); *El escudo de la República. El oro de España, la apuesta soviética y los hechos de mayo de 1937*, (Barcelona, Crítica, 2007); *El honor de la República. Entre el acoso fascista, la hostilidad británica y la política de Stalin*, (Barcelona, Crítica, 2008); trilogia que en total suma unes 2.000 pàgines. Una síntesi d'aquesta trilogia, dirigida a un públic més ampli ha aparegut més recentment, *La República en guerra. Contra Franco, Hitler, Mussolini y la hostilidad británica* (2012). Aquestes obres converteixen Ángel Viñas en el millor historiador de la Guerra Civil, no solament per raons quantitatives o pels arguments metodològics assenyalats, sinó també per la claredat del seu enfocament, com va ressaltar Mario Amorós en un llibre-entrevista amb el nostre nou doctor publicat l'any 2014 (*75 años después. Las claves de la guerra civil española. Conversación con Ángel Viñas*, Edicions B, Barcelona, 2014). Aquest enfocament parteix d'un principi bàsic: la legitimitat del règim republicà i, per tant, la innegable il·legitimitat dels rebels i dels intents d'aquests de justificar el colp d'estat, ressaltant la vertadera naturalesa de la nostra Guerra Civil, que esclata com a conseqüència d'un colp d'estat preparat pels monàrquics amb complicitat italiana i recolzat per Alemanya, i que es va transformar en guerra i va triomfar per l'abandó que va patir la República per part de les democràcies occidentals, que li van negar fins i tot el dret a defensar-se i armar-se per combatre la rebel·lió.

Després de la trilogia, Viñas, amb un ritme de treball sorprenent, ha entrat en temes col·laterals, però molt rellevants. Sense solució de continuïtat, va aparèixer l'any 2009 *El desplome de la República*, (Barcelona, Crítica, obra escrita en col·laboració amb Fernando Hernández Sánchez). Es tracta d'una investigació rigorosa en la qual els autors han treballat amb documentació primària procedent d'arxius espanyols i estrangers, entre la qual destaquen els papers que hi ha a l'Arxiu de Negrín que fins aleshores no havien sigut consultats. L'obra ha servit per a dignificar una de les figures més vituperades per coetanis seus i contemporanis nostres, Juan Negrín, que els autors situen com un dels millors estadistes espanyols del segle xx. Queda a més ben clar quina va ser la vertadera naturalesa dels *Hechos de mayo de 1937*, la decebedora dimissió d'Azaña, el pervers efecte del colp d'estat de Casado i Besteiro o el paper dels comunistes espanyols i les relacions d'aquests amb la Unió Soviètica i Stalin, rebutjant el mite establert sobre la obstinació d'aquest a establir un règim totalitari en Espanya.

Mesos després va aparèixer l'obra col·lectiva (de la qual és director i coautor) *Al servicio de la República. Diplomáticos y guerra civil* (2010), treball dedicat als membres del servei exterior i a les ambaixades que van romandre lleials a la República. Àngel Viñas analitza l'abandó forçat de la tradició diplomàtica republicana centrada en el Regne Unit i França i el viratge cap a la URSS, únic gran Estat que va donar suport a la República malgrat les reticències inicials de Stalin. L'estudi de la diplomàcia republicana després de la Guerra Civil és tractat en el seu treball posterior, l'edició de les memòries de Pablo de Azcárate *En defensa de la República. Con Negrín en el exilio* (2010). Aquest llibre suposa una important aportació que il·lustra un període mal conegut de la nostra història, els primers anys de l'exili que hi ha entre el 1939 i el 1946, a través del testimoni del catedràtic, diplomàtic i assessor personal per a assumptes internacionals de Juan Negrín, Pablo de Azcárate. Com assenyala Reig Tapia, podem aprofundir així en els amagatalls de la diplomàcia del Govern de Negrín, la tràgica situació dels refugiats, els esforços diplomàtics per ajudar-los, les divisions internes dels prohoms de l'exili i, particularment, l'enfrontament i la ruptura entre Prieto i Negrín.

A hores d'ara, Viñas ja s'ha convertit en l'assot d'autors, acadèmics o mediàtics, que intenten perpetuar mites i llegendes sobre la Guerra Civil i el franquisme i denigren el treball acadèmic rigorós sense aportar més que la calúnnia i l'absència de treball d'arxiu seriós i documentat. A aquests i als qui volen conèixer la veritat van dirigits els seus últims llibres, una relació de monografies aparegudes frenèticament els últims anys centrades d'una manera o una altra en la figura del general Franco, que deixen ben clar el vertader aspecte moral del dictador, per sobre de mites i superxeries creades en el temps. En *La conspiración del general Franco y otras revelaciones acerca de una guerra civil desfigurada* (Editorial Crítica, Barcelona, segona edició revisada i actualitzada, febrer 2012), Àngel Viñas desmunta particularment dos grans mites. En el primer capítol tracta, i anticipa la que serà la seua publicació pròxima, l'enigma de «l'accident» que el 16 de juliol va acabar amb la vida del general Amado Balmes, comandant de la plaça de Las Palmas. El restabliment dels fets, per mitjà de l'anàlisi crítica dels documents que s'han trobat, fa plausible la hipòtesi de l'assassinat. Així, els rebels a Canàries liderats per Franco es van desfer d'un militar que mai va mostrar intencions d'unir-se als colpistes i, per tant, estariem davant del primer assassinat comès pels conspiradors abans, fins i tot, del colp d'estat. En el segon capítol, gràcies a la utilització d'una àmplia documentació recentment desclassificada, posa en evidència les causes espúries que van fer que el govern britànic adoptara aquesta posició d'inhibició l'any 1936, que tan important paper va taenir en la derrota de la República.

En *Las armas y el oro. Palancas de la guerra, mitos del franquismo* (Pasado, Presente, 2013) desmunta mites de la historiografia franquista sobre el finançament de la guerra pels dos bàndols, i mostra amb documentació primària i profusió de dades i quadres estadístics que la República no va rebre de la URSS més recursos i armes que Franco d'Itàlia i Alemanya; que els soviètics no van espoliar les reserves de l'or del Banc d'Espanya de connivència amb les autoritats republicanes (Negrín, sobretot) i com els rebels van pagar la col·laboració d'Itàlia i Alemanya.

En *La otra cara del caudillo. Mitos y realidades en la biografía de Franco* (Crítica, 2015), potser el que més ha transcendit de cara a l'opinió pública ha sigut el contingut del seu capítol 5, el títol del qual és ben explícit: "*Franco se hace millonario*

en la guerra y en la posguerra de la represión”. Es tracta, evidentment, d’un torpede en la línia de flotació del franquisme amb la finalitat d’enfonsar un dels mites més volguts del règim, el de la rectitud personal a tota prova del Generalísimo. Segons Vinyes “el money, money també va sonar bé a l’oïda de Franco, qui es va preocupar discretament d’acumular un gens menyspreable patrimoni per mètodes més que dubtosos”.

Em detindrè una mica més en la seua última obra... de moment. En *SSobornos. De cómo Churchill y March compraron a los generales de Franc* (Crítica 2016) Viñas pot, gràcies a l’obertura dels arxius britànics de l’època (quina diferència respecte del que passa a Espanya!) reconstruir els suborns amb els quals el Regne Unit va evitar l’entrada de Franco en la Segona Guerra Mundial. Amb l’operació Cavallers de Sant Jordi, els britànics van subornar un bon grapat de generals i algun que un altre civil amb el propòsit d’evitar l’entrada d’Espanya en la guerra. Milions de lliures van omplir les butxaques dels generals Varela, Aranda, Orgaz, Kindelán, Galarza, Asensio i del germà Nicolás, entre d’altres, amb la mediació de Juan March. Un altre torpede a la línia de flotació d’un altre mite construït al voltant de la *“prudència hàbil”* de Franco durant la Guerra Mundial que va evitar l’entrada del nostre país en el conflicte.

Una investigació apassionant, un treball ben fet, amb resultats molt reveladors, que converteixen el seu autor en el millor contemporaneista actual. Seguim el seu exemple, complim, com assenyala, *«no només amb el nostre deure intel·lectual, també amb el nostre deure ètic i cívic: establir i enfortir una tanca contra les fal·làcies, les superxeries i les trampes dels qui veuen en la manipulació d’aquell passat dolorós una de les claus per a les batalles polítiques i ideològiques del present i desvincular en tot el possible l’actual democràcia de l’únic precedent que té, el republicà»*.

La dilatada carrera diplomàtica i la fecunda investigació historiogràfica d’aquest l’han fet mereixedor de nombrosos condecoracions i guardons: Comanda de número de l’Ordre d’Isabel la Catòlica (Espanya), Gran Oficial de l’Ordre del Sol (Perú), Gran Oficial de l’Ordre de Bernardo O’Higgins (Xile), Gran Oficial de l’Ordre al Mèrit (Equador), Comanda de l’Ordre del Mèrit Civil (Espanya) i finalment el 16 de febrer del 2010 se li va concedir la Gran Creu de l’Ordre del Mèrit Civil. Sumem-ne una més avui.

Així doncs, considerats i exposats tots aquests fets, digníssimes autoritats i claustrals, sol·licite amb tota la consideració i encaridament demane que s’atorgue i conferisca a l’Excm. Sr. Àngel Viñas el grau suprem de doctor honoris causa per la Universitat d’Alacant.

Moltes gràcies.

- Discurs pronunciat pel Sr. **Ángel Viñas Martín** amb motiu de la seua investidura com a *doctor honoris causa* per la Universitat d'Alacant

Avui fa gairebé vuitanta anys aquesta ciutat va ser bombardejada per avions italians. Hauria sigut impensable que davant de l'assenyalat honor amb què m'ha distingit aquesta Universitat no em detinguera en la significació d'aquell acte de guerra. D'entrada, els imploro el perdó per la meua gosadia. Historiadors especialitzats, entre ells diversos alacantins, han explorat el tema molt millor i amb més autoritat. Avui, em diuen, en el Mercat Central hi haurà un acte commemoratiu.

Si m'atrevisc a tractar-ho és perquè una part de la meua feina com a historiador s'ha centrat en els vectors internacionals que van incidir sobre la guerra d'Espanya. Fa un mes vaig participar en el vuitanta aniversari d'un altre acte de terror com va ser la destrucció de Gernika.

Això em fa explorar algunes de les moltes semblances, i també dissemblances, entre els dos esdeveniments. Assenyalaré, abans de res, les sis semblances que em semblen més significatives. Després tractaré les dissemblances.

Què contenen les semblances?

Els dos casos fan referència a centres urbans

El d'Alacant, no es va tractar d'un bombardeig inicial (que va tenir lloc el 5 de novembre del 1936), però sí del primer que es va dirigir específicament a una part, la més poblada, de la ciutat. El dia era clar. No hi va haver senyals previs d'alarma. Els avions van volar amb ple coneixement d'on havien de llançar les bombes.

La significació militar no va tenir massa importància. Les petites instal·lacions portuàries no van ser danyades. En els dos casos cal preguntar-se per les raons que van determinar les destruccions.

Des de la presa de Santander, Mussolini havia decidit intensificar la participació italiana en la guerra. Per a això, va potenciar massivament l'aviació basada en la Península, però també la de les Balears. Aquesta última va aconseguir, al gener del 1938, les cotes màximes d'efectius en homes i material¹. No em detindré a ressenyar-los. Al temps, Mussolini va autoritzar expressament el bombardeig de centres urbans.

Alguna cosa semblant havia ocorregut en la campanya del Nord, en la qual italians i alemanys havien atacat desenes de ciutats i viles. El general Mola, fins i tot, havia suggerit la destrucció total de las fàbriques de Bilbao.

Ferdinando Pedriali és un dels autors que han romput una llança en favor de la suposada contenció de l'*Aviazione Legionaria* a l'hora de bombardejar centres urbans, però reconeix que a Barcelona a meitat de març del 1938 les bombes van caure de

1.- Pedriali, 1992, pàg. 341 i 346s.

forma totalment intencionada². No debades les ordres de Mussolini del dia 16, deliberadament vagues, preconitzaven una acció tan violenta com fora possible³.

Bombardejos d'una aviació estrangera

L'enviament de forces aèries, terrestres i navals no va ser mai motiu d'una negociació pròpiament dita entre Franco i les potències de l'Eix. La raó és evident. Més que infanteria, el que Franco necessitava era pilots, mecànics, especialistes, instructors i, en particular, armament modern que incloïa l'aviació. Res d'això podia obtenir-ho en els mercats internacionals. Només podia trobar-ho en l'Eix. Es conserven un gran nombre de comandes a les dues potències, però sempre va quedar al lliure arbitri de Roma i de Berlín atendre-les, en tot o en part, no fer-ne cas o enviar material i homes que no havia sol·licitat.

Els enviaments van dependre essencialment de dos factors: l'estimació de les necessitats de Franco pels militars de l'Eix que prestaven servei a Espanya i els càlculs polítics, estratègics i econòmics que es feien a Roma o Berlín.

Les dues potències s'informaven del que subministraven (encara que no sempre) i coordinaven en la mesura que els era possible els enviaments. Mai van concloure compromisos vinculants entre si⁴. En el cas d'Itàlia, Javier Rodrigo ha desempolsat unes manifestacions de Mussolini de principis del 1938 al cap del CTV que preguntara a Franco què necessitava i que després ell ja pensaria què fer⁵.

La repercussió internacional de Gernika va fer que Franco negara ràpidament que la destrucció havia sigut obra de l'aviació estrangera. La va imputar a la "*barbàrie roja*". En el cas d'Alacant, era ja impossible negar que italians i alemanys actuaven a Espanya. No es va molestar.

Operacions de càstig a la població civil

Les dues accions es van fer en el marc de campanyes d'una gran envergadura: en la marxa cap a Bilbao en un cas; en el suport a l'avanç cap a la part sud de Llevant amb la finalitat de prendre València en l'altre.

En aquesta última campanya, els objectius estratègics van abastar els ports i, en particular, els de Barcelona, València i Alacant. Van tenir lloc repetidament d'abril a juliol del 1938 i amb freqüència en diverses ocasions el mateix dia.

En la campanya de Llevant sabem que l'*Aviazione Legionaria* tenia dificultats per a identificar els objectius. Els mapes espanyols de què disposava eren insuficients. Per a obviar aquesta manca els italians van posar en pràctica un sistema excel·lent per a adquirir una idea precisa dels detalls topogràfics rellevants. Abans de fer atacs d'una certa importància es feien reconeixements aeris amb un sofisticat sistema fotogràfic, per a l'època. Això permetia als pilots dels bombarders precisar, sense por d'equivocar-se, com destruir els objectius designats.

2.- *Ibid.*, p. 349.

3.- Grassia, p. 139.

4.- Viñas, 2017.

5.- Rodrigo, p. 279.

No sóc jo qui afirma això. El sistema s'exposa en l'obra de referència sobre l'aviació italiana a Espanya de Pedriali que data de 1992⁶. Així, doncs, el nucli urbà d'Alacant es va bombardejar amb perfecte coneixement.

Hi va haver responsabilitats conjuntes

Des de l'esclat de l'escàndol internacional sobre Gernika el bombardeig de ciutats havia topar amb una creixent oposició. Franco ho va prohibir després a la Còndor tret que hi haguera una autorització expressa. La va donar, per exemple, per a bombardejar el port de Santander al juliol del 1937. Al desembre va demanar específicament als italians que atacaren objectius entre els quals figuraven Barcelona i les fàbriques de material de guerra d'aquesta.

Després dels bombardejos de Barcelona, el cap de l'aviació franquista, el general Alfredo Kindelán, va ordenar el 28 de març del 1938 que no es feren bombardejos de cascos urbans sense ordre expressa seua⁷. Les unitats que reberen com a missió l'atac d'objectius que s'expressaren amb el nom d'alguna població haurien de concentrar-se en els seus voltants. Això no va ser sinó una mera comèdia.

Ratificava, això sí, allò que venia passant des que l'aviació nazi-feixista havia començat a operar al novembre del 1936 a Espanya⁸. Era la Prefectura de l'Aire la que assenyala els objectius i com aconseguir-los. Per tant, o bé Hitler i Mussolini van fer cas omís dels desitjos de Franco o bé el Generalíssim va consentir els bombardejos.

En el primer cas, en absència d'autorització espanyola, convindria demostrar documentalment que Franco hauria fer les seues protestes més enèrgiques al llarg de quasi dos anys de guerra i que haguera continuat fent-ho durant la campanya de Catalunya a finals del 1938. En aquest cas, la impotència del tan lloat Cabdill s'hauria fet evident. En el segon cas, es demostraria la connivència de Franco amb els dictadors de l'Eix a l'hora de bombardejar poblacions amb finalitats de càstig.

S'han aplicat pautes d'encobriment similars

Gernika ha estat estudiada exhaustivament. Avui no són molts els enigmes que queden per resoldre després de les masses de documentació aparegudes des de la mort de Franco. El de la seua responsabilitat també està, per a mi, resolt.

Els negacionistes en el cas d'Alacant han seguit les mateixes estratègies que a Gernika. La del menyspreu i la de la distorsió, de vegades combinades. En donaré dos exemples.

En la primera estratègia milita l'historiador aficionat (era metge i es va guanyar la vida d'aquesta manera) que va signar sota el pseudònim d'Alcofar Nassaes i el nom del qual va ser, en realitat, José Luis Infiesta Pérez. Aquest autor, que va morir l'any 2006, es va llaurar una certa reputació amb l'estudi, entre altres temes, de l'actuació de les unitats terrestres, navals i aèries feixistes en la Guerra Civil.

La que tracta sobre aquestes últimes va aparèixer l'any 1975. L'acció del 25 de maig la va ocultar amb cura. Va assenyalar que durant aquell mes "també van patir (...) intensos bombardejos els ports de València i Alacant". No és molt, la veritat.

6.- Pedriali, 1992, pàg. 308s.

7.- Sales Larrazábal, 2012, p. 338.

8.- Viñas, 2013, pàg. 633-635.

L'única acció aèria que va identificar sobre aquesta ciutat va ser una el primer de juny (que, per la qual cosa sabem, no va passar). Els causants haurien sigut:

Una patrulla de 6 Savoia 79 i una bomba va caure a pocs metres del domicili del vicecònsol anglès i del cònsol americà⁹. Alcofar Nassaes també va ocultar el que va ocórrer després, no en relació amb la suposada acció del 1r de juny, sinó amb la del 25 de maig. La quasi totalitat dels països representats a nivell consular a Alacant (és a dir, Argentina, Bèlgica, Bolívia, Txecoslovàquia, Cuba, Dinamarca, Finlàndia, El Salvador, França, Guatemala, Holanda, Libèria, Mèxic, Paraguai, Perú, República Dominicana, Suècia i Uruguai) es van concertar per a dirigir una comunicació al governador civil que expressar el seu condol i consternació pel que havia passat. Probablement dominaven els cònsols o vicecònsols honoraris i entre aquests es trobaven ciutadans espanyols. Dos dels països esmentats, Guatemala i El Salvador, havien reconegut ja el règim de Franco¹⁰.

L'ambaixador nord-americà, Claude G. Bowers, que va residir a Hendaia durant la Guerra Civil, va explicar que el seu cònsol no s'havia adherit a la nota ja que Washington no participava en accions conjuntes, però, va afegir, l'absència del Regne Unit era notable¹¹. No cal oblidar que el govern de Londres mai va tenir simpatia per la República Espanyola.

Alcofar Nassaes va afegir una frase realment portentosa:

Si els aviadors legionaris hagueren volgut fer autèntics atacs de terror, atesa la importància dels contingents que tenien i la capacitat de càrrega dels avions, haurien destruït amb una certa facilitat les ciutats republicanes, les quals, pràcticament, van quedar indemnes al final de la guerra¹².

Corol·lari? Caldria estar eternament agraïts als comandaments feixistes i, per descomptat, a la tan generosa direcció politicomilitar de Mussolini.

La segona estratègia que s'hi ha aplicat és la de distorsió. El més destacat defensor de la no responsabilitat del comandament franquista en el bombardeig de Gernika correspon al ja mort general de divisió en l'Exèrcit de l'Aire Jesús Salas Larrazábal. Aquesta estratègia es caracteritza per l'èmfasi en la tergiversació, sense renunciar al menyspreu.

Pel que fa a la tergiversació cal descartar que els atacs italians a la Ciutat Comtal van ser un advertiment als francesos perquè no se'ls ocorreguera intervenir a Espanya en auxili de la República. A París, mai es va considerar la possibilitat d'intervenir-hi. Tot el que s'ha escrit en aquest sentit no té una base documental consistent i que, a més, Salas va ignorar¹³. Això sí, quan Franco es va quadrar, el 18 de març del 1938, es va suspendre el bombardeig de Barcelona. Ho confirma Pedriali. Això implica que Franco o Kindelán havien estat, fins aleshores, impassibles.

Pel que fa al menyspreu Salas també el va aplicar a Alacant. Això s'observa en la seua obra en quatre toms sobre la guerra

9.- Alcofar Nassaes, p. 249.

10.- Ramos, pàg. 247s.

11.- FRUS, 1398, General, vol. I. Telegrama del 28 de maig.

12.- Alcofar Nassaes, p. 261.

13.- Salas Larrazábal, 2001, p. 150.

a l'aire. Salas segueix la campanya del Llevant, sense estalviar crítiques a la gestió de l'Alt Comandament, i fins i tot troba temps o espai per a descriure l'últim enderrocament que va tenir lloc el 24 de maig . No troba temps, no obstant això, per a tractar el bombardeig. El capítol sobre la guerra aereonaval d'abril a juliol del 1938 també està mal titulat. S'inicia amb els bombardejos pels Heinkel 59 d'un petrolier grec el 28 de maig i d'un altre petrolier i un mercant britànics, aquesta vegada al port d'Alacant, el 7 de juny. La finalitat perseguida és que la acció del dia 25 sobre la població civil alacantina s'esfume¹⁴. Potser aquesta desaparició pot explicar-se pel fet que el bombardeig d'Alacant va implicar una desobediència concreta a l'ordre de la Prefectura de l'Aire de dos mesos abans. O, alternativament, perquè era autoritzada per Kindelán o Franco. Salas no hi entra en cap de les possibilitats.

Se sap, no obstant això, per un telegrama a Berlín de l'ambaixador alemany a Salamanca que el comandant en cap de la Legió Còndor l'havia informat d'haver-se assabentat que Franco havia demanat a Mussolini que deixara de donar ordres directes a l'aviació de les Balears¹⁵. Això va ocórrer, probablement, a conseqüència dels bombardejos de Barcelona. No obstant això, no permet extraure'n conclusions pel que fa a Alacant. Mussolini va poder haver-ho ordenat o no. I en aquesta segona alternativa, ho va fer la Prefectura de l'Aire?

Subsisteixen en tots dos casos llacunes documentals

L'autor italià que més ha estudiat la guerra aèria del seu país a Espanya, Pedriali, té una forma molt curiosa de tractar el tema d'Alacant. D'una banda afirma que a l'abril i maig del 1938 l'aviació basada a Balears va atacar repetidament les estacions de ferrocarril de Tortosa, Reus i Castelló, i també els principals ports del Llevant i de Catalunya, entre aquests els de València i Barcelona. No va esmentar Alacant¹⁶. D'altra banda, no oculta els resultats d'una missió d'investigació empresa per dos caps britànics.

Es va tractar del coronel en la reserva de la Royal Air Force J.R.W Smyth-Pigott i del comandant d'artilleria F.B. Lejeune. El primer era un cap molt condecorat en la Gran Guerra i havia servit com a agregat aeri a la Haia i París. Tots dos es van desplaçar a Espanya ràpidament. Més tard, a l'empara de nombrosos debats en la Societat de Nacions van constituir la comissió que va investigar sobre els efectes dels bombardejos aeris. L'objectiu, no declarat, del Foreign Office era utilitzar els seus informes per a reforçar la política de rearmament britànica en matèria de defensa antiaèria¹⁷.

Les memòries de l'ambaixador a Londres, Pablo de Azcárate, aclareixen el paper del bombardeig d'Alacant. Juntament amb el de Granollers sis dies després el Govern de la República va activar les protestes més serioses tant en el marc internacional com de cara al Regne Unit. Azcárate es va moure a tota velocitat davant el Foreign Office i el Parlament. Va suggerir que es

14.- Salas Larrazábal, 2001, p. 223.

15.- ADAP, doc. 351, telegrama del 24 de març de 1938.

16.- Pedriali, 1992, p. 355.

17.- Cerdà, p. 7.

nomenaren dos o tres militars d'aviació de països neutrals i que practicaren una rapidíssima investigació sobre casos concrets¹⁸. Aquest va ser l'origen de la missió.

La feina de casa van començar a meitat d'agost del 1938. Després d'unes setmanes van presentar un primer informe relatiu als 46 bombardejos patits per Alacant fins al 25 d'aquest mes. Van reconèixer que, en almenys 41 ocasions, els bombarders s'havien centrat en la destrucció del port i de l'estació de ferrocarril. Només en dos casos les accions podien considerar-se com a atacs voluntaris contra les zones civils¹⁹. És obvi que l'atac del 25 de maig en va ser un.

És en aquest context, en què ha de situar-se l'afirmació de Pedriali que la condemna que van fer tots dos relators a l'aviació legionària obviava el fet que *“les seues intervencions es feien exclusivament sobre objectius assenyalats pels comandaments espanyols”*. Si haguera sigut així, se'n desprendrien dues conclusions:

- a) La primera és que caldria demostrar en el cas d'Alacant que els comandaments franquistes van protestar. Qui ha trobat aquesta protesta?
- b) La segona és que la manera de fer italiana a Alacant s'hauria atingut als protocols d'actuació de les aviacions nazi i feixista que ja s'havien establert al novembre/desembre del 1936, amb la finalitat de coordinar les activitats i supeditar-les al comandament franquista.

Las Ilacunes que subsisteixen podrien tancar-se, com s'ha fet amb Gernika, mitjançant una exploració profunda dels fons documentals que es conserven en els arxius militars espanyols. Pel que sé, això no s'ha emprès encara. Podria ocórrer que no s'obtingueren dades directes sobre el bombardeig, però sí sobre el context i, en particular, sobre el tipus de queixes que elevaren Franco o Kindelán, si és que ho van fer.

Dissemblances entre Gernika i Alacant

Aquestes dissemblances en són sis també.

1a A Gernika van participar unitats aèries alemanyes, com a executores principals, i italianes, però amb un paper secundari. A Alacant, només hi va intervenir l'aviació italiana basada a les Balears. No hi va haver un xoc de comunicats. El que van emetre les autoritats republicanes no va obtenir el tipus de resposta que va suscitar el del lehendakari Aguirre. Per a Alacant va ser molt concís:

En un intens bombardeig verificat ahir per la criminal aviació estrangera al servei dels facciosos, contra la ciutat d'Alacant, van causar dos-cents cinquanta morts, en la major part xiquets i dones. Més de cinquanta edificis van quedar destruïts. El nombre de ferits és també molt elevat²⁰.

2a A Gernika la destrucció de la vila va ser gairebé total, no debades es tractava de provar les tècniques de bombardeig i la mescla de bombes més adequada per a aconseguir-ho. Els italians havien donat el primer pas amb els

18.- Azcárate, pàg. 101s.

19.- Pedriali, 1992, p. 356.

20.- Aracil i Villarroya, p. 67.

bombardejos de Durango i Eibar. A Alacant, la destrucció física va ser molt menor. També es coneix millor perquè Gernika, pocs dies després, va ser ocupada per les tropes franquistes i van tirar un vel sobre el que va passar.

- 3a Gernika va generar un escàndol internacional d'unes grans dimensions. Les seqüeles encara perviuen. El que va provocar els bombardejos italians, en particular el d'Alacant, va ser limitat. En la major part de la historiografia s'ignora.
- 4a A Gernika els historiadors alemanys van contribuir decisivament a aclarir gran part del que va passar, recolzats per autors d'altres nacionalitats, en particular, d'Espanya, el Regne Unit i els Estats Units. A Alacant, la historiografia italiana i, en general estrangera, han passat amb una mà a la galta.
- 5a A Gernika, hi ha hagut grans controvèrsies al voltant del nombre de víctimes, des de poc més d'una dotzena que va afirmar desafiant Ricardo de la Cierva, a aproximadament cent trenta que promou el gruix dels historiadors, en general profranquistes.
- 6a Per últim, els progressos en el coneixement del que va passar a Alacant han estat deguts essencialment a la curiositat, l'obstinació i la dedicació d'historiadors espanyols, amb autors alacantins o connectats amb aquesta ciutat en primera línia.

La importància de la historiografia local

Per a entrar a considerar específicament el cas d'Alacant, cal fer una referència a la importància dels estudis locals.

Els últims anys la historiografia sobre la Guerra Civil s'ha enriquit considerablement gràcies a les aportacions i als plantejaments d'aquest tipus d'estudis. Considerar els seus èxits forma avui part del patrimoni de qualsevol historiador generalista. Com diu Encarnación Barranquero, la història local

Persegueix conèixer processos o esdeveniments que no estan perfilats o que no existeixen en les síntesis. És una història que corrobora, matisa o contradueix les conclusions generals i que contribueix a corregir o consolidar les anàlisis generals. La seua limitada escala facilita el control de l'objectiu d'estudi i, en el cas que les fonts siguin assequibles, permet l'aplicació de metodologies arriscades i noves²¹ ...

Això és més important, si de cas, quan en històries generals el bombardeig del 25 de maig amb prou faenes si mereix un esment que, fins i tot, falta en obres específiques sobre les operacions aèries en la mateixa guerra.

Aquesta manca pot ser deguda a dues causes: la primera és el desinterès pel tema dels historiadors generalistes, fins i tot el d'algun dels més especialitzats; la segona, la incapacitat de comprendre que alguns ensenyaments de la història local poden tenir una projecció general.

En el bombardeig d'Alacant, la seua anàlisi en profunditat pot descobrir alguna cosa sobre:

- a) Les maneres d'actuació de l'*Aviazione Legionaria*

21.- Barranquero, pàg. 146s.

- b) Les relacions entre els comandaments feixistes i franquistes
- c) El comportament de Mussolini, no solament com a cap del govern feixista sinó, simultàniament, en la qualitat de ministre de les tres armes.

Els punts essencials que em semblen d'un interès general i que es desprenen de les aportacions de la història local són els tres següents.

1r En el cas de Gernika , Xavier Irujo ha incorporat a la història general l'anàlisi de testimonis de supervivents. En el d'Alacant, tenim el del mestre i diputat d'Esquerra Republicana Eliseo Gómez Serrano en una acuradíssima edició dels seus diaris publicada per aquesta Universitat. L'entrada corresponent al luctuós 25 de maig, dimecres, identifica clarament l'acció italiana: no va tenir lloc contra el port i els seus voltants, sinó que la mateixa ciutat en va ser l'objectiu.

2n Quasi totes les bombes van caure sobre un quadrilàter de carrers perfectament definit. Les van llançar entre 7 i 9 avions, en dues passades d'escassíssima durada. Entre l'una i l'altra van passar de 15 a 20 minuts. La visibilitat era excel·lent. A boca de nit es contaven al voltant de 250 morts que van pujar a una mica més de 300 a el dia següent.

3r Es va generar una atmosfera de terror, desconcert i èxode i va ser un espectacle dantesc el que oferien l'hospital o els cadàvers de dones infelices que feien cua davant dels llocs de verdura del mercat²².

Ací s'imposa un comentari. Si els historiadors profranquistes, després d'incomptables càlculs, tergiversacions i manipulacions arriben a un total de morts a Gernika de 126, com fa Salas en l'última versió dels seus "*injurats*" treballs del seu suposat esclariment, és obvi que l'acció sobre Alacant va haver d'estar molt per davant de la vila foral en termes de letalitat.

Les escarides dades de Gómez Serrano van ser ampliades, a les acaballes del franquisme, per Vicente Ramos que va utilitzar algun document redactat a l'època com, per exemple, de la junta local de Defensa Passiva i es va fer ressò de les notícies publicades en la premsa d'aquell moment. Entre aquestes, un resum de l'informe Smyth-Pigott/Lejeune i la conclusió que es va ser un atac deliberat a una zona civil.

Segons Ramos els bombardejos es van prosseguir molt més allà dels assenyalats per Pedriali. El mes de juny n'hi va haver els dies 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 15, 17, 25, 26, 27, 28 i 29. Va ser aquell mes el d'una major intensitat aèria sobre el port i els seus voltants d'Alacant. En algun moment, (el 6), les bombes van caure també sobre el casc urbà. Van causar 42 morts i més de 100 ferits. En total, els atacs del juny van produir, si més no, 121 morts i 227 ferits.

La intensitat va decaure al juliol i el nombre de víctimes es va reduir considerablement. L'estadística va tornar a augmentar a l'agost . Cal notar que no van produir amb prou faenes víctimes mortals. Les dades del maig i el juny són molt exactes.

22.- Gómez Serrano, pàg. 530-532.

He detectat només una incongruència amb un altre document de l'època. Són bastant inexactes per al juliol i una mica per a l'agost²³.

En aquest elenc d'autors locals no hem d'oblidar Martínez Mira, l'obra dels quals va aparèixer l'any 2005. S'hi transcriuen dos documents d'una gran importància. En primer lloc, l'informe del president del consell municipal elevat al governador civil el 25 de juny, un mes després del bombardeig. Va precisar els danys físics en el patrimoni immobiliari de la ciutat. Aquest va ser, precisament, l'objectiu de l'informe ja que les referències a morts i ferits (6 i 40 respectivament) són irrisòries. En segon lloc, aquest autor va explicar una relació bastant completa dels bombardejos patits a Alacant des del 5 de novembre del 1936 i el 25 de març del 1939, és a dir, pràcticament de quasi la totalitat de la guerra. Hi ha altres autors que hi afigen uns quants bombardejos més.

Les estadístiques que hi ha fan especular sobre els motius del bombardeig del 25 de maig, el més mortífer i espectacular. Martínez Mira va llançar la hipòtesi que els avions van arribar no des del mar sinó que van entrar per terra i des de l'interior. Així van eludir ser captats per les escoltes de la defensa antiaèria que estaven orientades cap al Mediterrani. És plausible. Això reforça la impressió de Gómez Serrano que va ser la ciutat mateixa l'objectiu de guerra²⁴.

En un dels més recents i, al meu entendre, millors tractaments de la intervenció italiana en la Guerra Civil, obra del meu bon amic Javier Rodrigo, s'afirma, en tractar els bombardejos de Llevant, que el comandament de l'*Aviazione Legionaria* de les Balears "*depenia directament del govern de Roma*"²⁵.

Això va constituir una excepció seriosa a que hi havia previst en els protocols d'actuació de les aviacions estrangeres que es troben en l'Arxiu Històric de l'Exèrcit de l'Aire. També xoca amb una carta del coronel Juan Vigón, cap de l'Estat Major de l'Exèrcit del Nord, a Kindelán en la qual, textualment, li va dir que, abans de res, li semblava

*"indispensable [subratllat] que contribuïrem a rehabilitar el crèdit de les armes italianes, per raons bona política externa; 2n que per a això hauriem de facilitar-los les coses, assignant-los missions sense risc; utilitzar-los només en aparença; 3r associar-los als nostres èxits —si Déu ens els atorga— amb la màxima generositat. Tot això, sense exposar-los, ni exposar-nos, a un pas enrere poc elegant"*²⁶.

Aquesta missiva, escrita òbviament després de Guadalajara, implica que una certa assignació d'objectius a l'*Aviazione Legionaria* depenia del consentiment del comandament franquista. Una altra cosa eren les modalitats de l'ocupació. Justifica aquesta interpretació el fet que, després d'esclatar l'escàndol de Gernika, el conseller de l'ambaixada italiana a Salamanca, Carlo Rossi, va aconsellar el 4 de maig del 1937 que convindria conservar la documentació necessària para deslligar la responsabilitat

23.- Ramos, pàg. 245-247 i 252-255.

24.- Martínez Mira, pàg. 127-129, 134-136 i 152.

25.- Rodrigo, p. 285.

26.- Viñas, 2017.

pròpia de l'espanyola *“per les massacres del passat i del futur”*. Va ser prescient perquè el 15 de juliol d'aquell any Franco va ordenar a Kindelán intensificar l'actuació agressiva des de l'aire, també en el Mediterrani²⁷.

Pedriali²⁸ ha resumit molt recentment el caràcter de les actuacions de l'Aviació de les Balears durant la guerra. Hi havia ficat les urpes en el flanc de la República i havia sembrat la destrucció en el Llevant amb el bombardeig de vaixells, centrals elèctriques, fàbriques d'avions, indústries vitals per a l'esforç bèl·lic, ferrocarrils, ponts, ports, dipòsits de carburants i de materials estratègics. Va esmentar, per atzar, els nuclis urbans? Absolutament.

La història oficiosa del CTV va assenyalar que la contribució de l'*Aviazione Legionaria* a l'ofensiva sobre València va ser *“intensa, contínua i eficaç, ja fóra en l'aspecte estratègic com en el tàctic”*. A meitat de juny del 1938 tenia 233 avions plenament operatius. Aquest nombre era gens menyspreable. La Legió Còndor, segons la mateixa font, en tenia 123 i l'aviació franquista, 109. És a dir, el contingent italià equivalia al nombre d'aparells que tenien alemanys i espanyols.

Els autors d'aquesta història van fer també una distinció entre els objectius de l'aviació estratègica i la tàctica i d'interdicció²⁹. No van identificar específicament com una missió de l'aviació el suport estret a les forces de terra, la importància de la qual va ser una de les lliçons de més projecció futura que van extraure els alemanys. Tampoc van fer referència a si les doctrines del general Giulio Douhet sobre l'efecte desmoralitzador dels bombardejos de ciutats van tenir alguna importància en la utilització de l'*Aviazione Legionaria*. Ni tan sols en el de la comandada des de Roma. No obstant això, com ha recordat Grassia, l'atac a ciutats va formar una part integrant i substancial de la guerra aèria³⁰.

En qualsevol cas, per als historiadors oficials italians el bombardeig d'Alacant del 25 de maig del 1938 no va merèixer una miserable línia. Només Grassia l'entén com una part d'un conjunt d'operacions de l'*Aviazione Legionaria* de Balears que van afectar Tarragona, Sagunt, Reus, Benicarló, Tortosa, Vinaròs i Castelló. Sobre Alacant, afirma aquest autor, es van llançar 6.000 quilos d'explosius que, segons el part republicà captat pels italians, van causar les ja referides 250 víctimes mortals³¹. Un mínim. Van optar les autoritats feixistes per aplicar a Alacant, si més no selectivament, les teories de Douhet?. Les havien provat a Abissínia. També a Espanya.

Vaig conclouent.

L'ambaixador nord-americà va comunicar al seu Govern una tesi per a explicar els bombardejos. Va recordar que, quan van cessar els de Barcelona, l'atenció dels italians (i també dels alemanys) es va tornar cap a les xicotetes ciutats de la costa. Potser perquè en aquestes no hi havia corresponsals estrangers que pogueren informar-ne dels resultats. Bowers va aplicar aquesta tesi als casos d'Alacant i València on les víctimes, en termes comparatius, li van semblar més elevades que a Barcelona.

27.- Irujo, pàg. 107s.

28.- Pedriali, p. 203.

29.- Rovighi i Stefani, pàg. 195s.

30.- Grassia, p. 25.

31.- Grassia, p. 143. A Gernika es van llançar, almenys, quasi set vegades més bombes. Irujo, p. 176.

Bowers també havia observat al llarg de molts mesos que Franco seguia un patró de conducta precís a l'hora de practicar bombardejos sobre poblacions civils. Cada vegada que les seues forces combatents topaven amb dificultats en les campanyes, o no avançaven prou, Franco es venjava d'una forma rutinària bombardejant centres urbans. Si aquesta teoria poguera comprovar-se, una cosa que mai he tractat ni he llegit que ningú ho haja fet, la qüestió de l'autoria material dels bombardejos passaria a una segona línia. La responsabilitat principal seria, en efecte, del comandament franquista. Van posar dificultades els italians? M'incline per la negativa. Por què?

Perquè la intervenció feixista va tenir connotacions molt més àmplies i complexes que les militars. Per a Franco i Mussolini la Guerra no va ser només una contesa bèl·lica. Va ser també una guerra ideològica i una guerra política. La primera anava encaminada a destruir l'antiEspanya, presentada poc menys que com un súcube bolxevic. Combats i repressió van anar de la mà. Franco va insistir sempre en aquest binomi, malgrat que en ocasions els italians li van recomanar moderació.

Des del punt de vista italià, a Espanya es practicava també una guerra que havia de mostrar la potència, l'orgull i les ambicions de la dictadura feixista. La retòrica, la simbologia, la propaganda mai van deixar lloc a dubtes que, a Espanya, Mussolini hi combatia per la civilització cristiana i per a salvar Europa de l'amenaça del bolxevisme. Les seues forces s'enfrontaven, doncs, a un enemic menyspreable, que havia comès horrors molt grans i que necessitava d'un càstig condigne.

Així doncs, acabaré aquesta breu exposició afirmant que, en la meua modesta opinió, a Alacant van coincidir punts de vista semblants de tots dos dictadors. I què cal dir de la població civil? Doncs, ni més ni menys, que va ser on factor menyspreable. Senyores, Senyors, benvolguts amics

En últim terme, la qüestió de la responsabilitat no té massa importància, ja fóra directament de Roma o passara pel conducte de la Prefectura de l'Aire i de Franco. Una part de l'Exèrcit s'havia revoltat l'any 1936 contra la República democràtica i els seus suports polítics i socials amb la idea de dur a terme una acció extremadament violenta. Els feixistes italians ho sabien des d'abans del 18 de juliol. També els hi convenia i, els tres anys següents, van anar de la mà de Franco. De vagades guiant-lo. De vagades, deixant-s'hi guiar. El poble espanyol en va ser la víctima.

Moltes gràcies.

BIBLIOGRAFIA

ADAP, *Deutschland und der Spanische Bürgerkrieg*, Baden-Baden, Imprimerie Nationale, 1951.

Alcofar Nassaes, José Luis: *La Aviación Legionaria en la guerra española*, Barcelona, Euros, 1975.

Aracil, Rafael y Villarroja, Joan: *El País Valencià sota les bombes (1936-1939)*, València, PUV, 2010.

Azcárate, Pablo de: *Mi embajada en Londres durante la guerra civil española*, Barcelona, reimpressió d'Ariel, 2012.

Barranquero, Encarnación: "La guerra civil en la historia local. Entre la fragmentación, la identificación colectiva y la metodología histórica", en *Stvdia Historica. Historia Contemporánea*, vol. 32, 2014.

Cerdá, Néstor: "The Road to Dunkirk: British Intelligence and the Spanish Civil War", *War in History Journal*, vol. 13, núm. 1, 2006.

Foreign Relations of the United States, 1938, General, vol. I.

Gómez Serrano, Eliseo: *Diarios de la guerra civil (1936-1939)*, edición de Beatriz Bustos Mendoza y Francisco Moreno Saez, Alacant, Universitat d'Alacant, 2008

Grassia, Edoardo: *L'Aviazione Legionaria da bombardamento. Spagna 1936-1939*, Roma, Istituto Bibliografico Napoleone, 2009.

Irujo, Xabier: *26 de abril de 1937. Gernika*, Barcelona, Crítica, 2017.

Martínez Mira, Luis: *Alicante, 1936-1939. Tiempos de guerra*, Alacant, Clara-Arts, 2005.

Pedriali, Ferdinando: *Ali di Guerra sulla Spagna 1936-1939*, Roma, IBN Editore, 2015.

- : *Guerra di Spagna e Aviazione Italiana*, 2a edició revisada i ampliada, Roma, Aeronautica Militare Italiana, Ufficio Storico, 1992.

Ramos, Vicente: *La guerra civil 1936-1939 en la provincia de Alicante*, tom II, Edicions Biblioteca Alacantina, 1973.

Rodrigo, Javier: *La guerra fascista. Italia en la Guerra Civil española, 1936-1939*, Madrid, Alianza Editorial, 2016.

Rovighi, Alberto i Stefani, Filippo: *La partecipazione italiana alla guerra civile spagnola (1936-1939)*, volum II, text, Roma, Stato Maggiore dell'Esercito. Ufficio Storico, 1993.

Salas Larrazábal, Jesús: *Guernica. El bombardeo. La historia frente al mito*, Valladolid, 2012.

- : *Guerra aérea 1936-1939. Guerra en los cielos de la antigua Corona de Aragón*, tom III, Madrid, Institut d'Història i Cultura Aeronàutiques, 2001.

Santacreu Soler, José Miguel: "Los bombardeos de Alicante", en Mainar Cabanes, Eladi: *Bajo las bombas. La Guerra Civil en la Comunidad Valenciana*, Alacant, Editorial Premsa Alacantina, 2007.

Viñas, Ángel: "Negociaciones sobre el apoyo nazi-fascista a Franco", ponència presentada al congrés sobre el LXXX aniversari del bombardeig de Gernika i d'aparició prevista al 2017.

- : "El fallido intento de exonerar al Alto Mando franquista. La agónica metodología de un general de división en el Ejército del Aire", epíleg a Southworth, Herbert R., *La destrucción de Guernica. Periodismo, diplomacia, propaganda e historia*, edició d'Ángel Viñas, Granada, Comares, 2013.

- Discurs de benvinguda al Sr. Ángel Viñas Martín al Claustre de Doctors de la Universitat d'Alacant, per part del rector de la UA, Manuel Palomar Sanz en la cerimònia d'investidura del 25 de maig de 2017

Molt bon dia!!!!

Deixeu-me, primer de tot, que us done les gràcies per haver-nos volgut acompanyar hui ací, al paranimf de la Universitat d'Alacant.

Aquest acte de clausura del curs 2016-2017, que ara acaba, ha estat protagonitzat pel lliurament del màxim títol acadèmic que les universitats podem atorgar: el títol de doctor.

Etimològicament *doctor* és una paraula que defineix el mestre, el professor, qui genera coneixement. La primera col·lació del títol de doctor va tenir lloc l'any 1140 a la Universitat de Bolonya, a la qual van seguir, al poc de temps, altres universitats europees. En els nostres dies, el títol de doctor està associat al reconeixement de la capacitat investigadora.

Capacitat investigadora per a la generació de coneixement, que és una de les funcions que la universitat ha de dur a terme, sense la qual no podríem parlar pròpiament d'universitat.

En aquest sentit, les xifres corroboren que anem pel camí correcte. La nostra Universitat ha experimentat un augment important en el nombre total de nous doctors en els últims anys.

Per tant, per a tots els qui formem part d'aquesta Universitat, és un motiu d'orgull comprovar que l'esforç i la dedicació dels nostres investigadors ha donat fruit amb els nous doctors i doctores.

Vull felicitar, doncs, els doctors que heu rebut avui el birret que simbolitza la vostra nova condició. Després de diversos anys d'esforços heu aconseguit la col·lació del més alt grau acadèmic que concedeix la universitat: el títol de doctor.

La Universitat d'Alacant us ha fet lliurament del màxim títol acadèmic i, amb aquest, acaba de reconèixer la vostra capacitat investigadora.

Vosaltres sou un exemple destacat del treball que es du a terme en la nostra Universitat i, per això, en nom de tota la comunitat universitària, torne a reiterar-vos l'orgull que sentim i la nostra felicitació per l'èxit que heu aconseguit.

La Universitat d'Alacant acull en el claustre l'il·lustre doctor Àngel Viñas, de dilatada trajectòria com a historiador i prestigiosa activitat al servei de l'Estat dins de l'administració espanyola i europea, i que, des de fa dècades, manté estretes relacions científiques, acadèmiques i personals amb Alacant.

En la laudatio s'ha posat de manifest la trajectòria d'Àngel Viñas que el fan mereixedor d'aquest doctorat honorífic per la nostra Universitat. I voldria felicitar el professor Moreno per la brillant laudatio que reflecteix les extraordinàries aportacions del nostre doctor. Gràcies, Roque.

Com bé ha posat de manifest el professor Moreno, el doctor Viñas destaca per la seua faceta com a historiador i per la seua

trajectòria al servei de l'Estat dins de l'administració espanyola i europea, les dues activitats estretament relacionades i que no s'entenen l'una sense l'altra.

El doctor Àngel Viñas destaca pel seu compromís amb l'ofici d'historiador i la seua defensa de la investigació historiogràfica. En aquest sentit, és un ferm defensor de la cerca de la veritat. Per a ell, només s'entén la investigació històrica com a resultat de la cerca de fonts confiables, d'evidències de l'època, que ineludiblement es troben en els arxius. Per això, ha sigut dels primers historiadors a treballar amb documents desclassificats dels arxius de l'administració franquista, del Foreign Office, del Ministeri d'Afers Exteriors alemany o en les administracions de l'extinta Unió Soviètica, i ha revelat aspectes de la nostra història més recent totalment desconeguts. És per això que és considerat el millor contemporaneista actual i principal enemic dels qui veuen en la manipulació del passat una de les claus per a les batalles polítiques del present. Els seus estudis sobre la Segona República, la Guerra Civil i la dictadura franquista, sobre les secretes relacions hispanes i nord-americanes o sobre la Unió Europea saben combinar, d'altra banda, la investigació i la divulgació. Són, per tant, referents ineludibles entre els historiadors i lectura de capçalera per al públic en general. Als primers els inculca el deure ètic i moral dels qui es dediquen a aquesta professió; als segons els desperta l'interès pel que va ocórrer i els ensenya que la història no és sinònim de passat: el passat és el que va ocórrer, la història és la investigació que explica i dona coherència a aquest passat.

La seua tasca en la universitat espanyola s'ha intercalat amb l'acompliment de llocs d'alta responsabilitat en l'administració espanyola o europea. En la primera ha sigut tècnic comercial de l'Estat, economista del *Fons Monetari Internacional* a Washington DC, agregat comercial de l'*ambaixada d'Espanya* a Bonn o assessor executiu dels ministres d'Afers Exteriors Fernando Morán i Francisco Fernández Ordóñez. En la Comissió Europea va ocupar diferents càrrecs diplomàtics, entre els quals destaca el d'ambaixador de la *Unió Europea* davant l'*Organització de Nacions Unides*, director general de la Comissió Europea per a l'Àsia i Amèrica Llatina, director de Relacions Polítiques Multilaterals i conseller econòmic i comercial de la Representació Permanent Espanyola davant la UE.

Alacant ha estat present en la seua vida personal i acadèmica. Ací va passar amb els seus familiars els estius de la seua infància i adolescència escoltant emissores de ràdio estrangeres i són moltes les ocasions que en els últims anys ha col·laborat amb la nostra Universitat en les tasques de docència, investigació i difusió de la nostra història contemporània.

Enhorabona al doctor Viñas! I també a tots els nous doctors avui investits per la Universitat d'Alacant.

Moltes gràcies.

ÀLBUM FOTOGRÀFIC DE LA CERIMÒNIA

**DOCTORS HONORIS CAUSA PER
LA UNIVERSITAT D'ALACANT**

Eusebio Sempere 1984
José Pérez Llorca 1984
Francisco Orts Llorca 1984
Alberto Sols García 1984
Russell P. Sebold 1984
Juan Gil-Albert 1985
José María Soler 1985
Severo Ochoa 1986
Antonio Hernández Gil 1986
Abel Agambeguián 1989
Joaquín Rodrigo 1989
Germà Colón Domènech 1990
José María Azcárate y Rístorí 1991
Andreu Mas-Colell 1991
Juan Antonio Samaranch Torelló 1992
Manuel Alvar López 1993
Erwin Neher 1993
Bert Sakmann 1993
Jean Maurice Clavilier 1994
Antonio López Gómez 1995
Jesús García Fernández 1995
Jacques Santer 1995
Enrique Llobregat Conesa 1995
William Cooper 1995
Eduardo Chillida 1996
Mario Benedetti 1997
Gonzalo Anes y Álvarez de Castrillón 1998
Enrique Fuentes Quintana 1998
Luis Ángel Rojo Duque 1998
Juan Velarde Fuertes 1998
Elías J. Corey 1999
Ramon Margalef i López 1999

Enric Valor i Vives 1999
Bernard Vincent 2000
Ignacio Bosque Muñoz 2000
Humberto López Morales 2000
Tyrrell Rockafellar 2000
Manuel Valdivia Ureña 2000
Gonzalo Halffter Sala 2000
Eduardo S. Schwartz 2001
Johan Galtung 2002
Immanuel Wallerstein 2002
Alonso Zamora Vicente 2002
Miquel Batllori i Munné 2002
Antoni M. Badia i Margarit 2002
Robert Marrast 2002
Ryoji Noyori 2003
Manuel Albaladejo 2003
William F. Sharpe 2003
José María Bengoa Lecanda 2004
M.ª Carmen Andrade Perdríx 2006
Antonio García Berrio 2006
Pedro Martínez Montávez 2006
Muhammad Yunus 2006
Alan Heeger 2007
Robert Alexy 2008
Eugenio Bulygin 2008
Elías Díaz García 2008
Ernesto Garzón Valdés 2008
Mario Vargas Llosa 2008
Boris Mordukhovich 2009
Jane Goodall 2009
André Clas 2010
Manuel Seco Reymundo 2010

Avelino Corma Canós 2011
Ramon Pelegero Sanchis 2011
Deborah Duen Ling Chung 2011
Alan Loddon Yuille 2011
José Luis García Delgado 2011
Eusebio Leal Spengler 2011
Marilyn Cochran-Smith 2012
Linda Darling-Hammond 2012
Gloria Ladson-Billings 2012
Filippo Coarelli 2012
Carlos de Cabo Martín 2012
Daniel Pauly 2013
Tomàs Llorens Serra 2013
Consuelo López Nomdedeu 2014

Afaf I. Meleis 2014
Gérard Dufour 2014
Gérard Chastagnaret 2014
José Luis Romanillos Vega 2014
Gabriel Tortella Casares 2014
Raúl Zurita Canessa 2015
Irina Beletkaya 2015
Edwin Robert Hancock 2015
Julio Sanguinetti Coirolo 2015
Mª Felisa Verdejo Maillo 2016
Giuseppe Zaccaria 2016
Stephen Greenblatt 2016
María A. Blasco Marhuenda 2017
Ángel Viñas Martín 2017